

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

C. van Leeuwen

Welk verhaal gaat over ons rond?

... zelf verhalen zij van ons, hoe wij bij u ontvangen zijn ...
I Thess. 1:9.

Paulus vertelt hier, hoe hij op zijn reizen door Macedonië en Achaje, zeg maar door heel Griekenland, telkens weer hetzelfde verhaal te horen krijgt over de gemeente te Thessalonika. Ook als er gelovigen uit Palestina of Klein-Azië bij hem op bezoek komen is er direkt weer een gesprek over hetzelfde onderwerp. Het brandt al die mensen op de tong. Voordat Paulus zelf de gelegenheid krijgt te vertellen wat hem in Thessalonika wedervaren is en hoe in die stad gereageerd is op zijn prediking van het Evangelie, zijn ze al bezig aan het verhaal. Die kerk is dus wel in het nieuws. De mensen hebben de mond vol van haar. In de regel is dat niet te best. Het betekent haast altijd dat er slecht nieuws is. Daar spreken de mensen graag over. Dan valt er wat te praten.

In zulke gevallen hebben we, als het onze eigen gemeente betreft, gauw een weerwoord bij de hand. 't Gaat niet om de kerk, maar om de Heer van de kerk. Kijk niet naar de kerkleden, die vallen altijd bitter tegen, maar let op de Here Jezus. En deze waarschuwing springt daarna gemakkelijk over op de waarschuwing: niet de christen maar de Christus moet gepredikt worden. Zo dekken we ons met een zeer rechtzinnig gezegde en daarmee is het slechte nieuws weggepraat.

En is het niet waar? Wat hebben we aan verhalen over diepe zielservaringen van een ander? Die brengen ons er niet. Het gaat om de Here Jezus Christus. In Hem moeten we geloven en van Hem ontvangen we de redding, van Hem alleen.

Dat hebben ook de Thessalonicenzen ondervonden. Paulus is niet als een held in een triomftocht hun stad binnengekomen en bejubeld door een grote menigte, die van deze sterke man wonderveel verwachtte. Als Paulus is opgevallen, zal dat gekomen zijn doordat hij min of meer voortstropelde met een van pijn vertrokken gezicht. Hij kwam immers net uit Filippi, waar hij op bevel van het stadsbestuur gezeseld was. De schrijnende wonden brandden nog op zijn rug. Hij heeft heel wat te overwinnen om, na de mishandelingen en beledigingen die hij in Filippi had moeten verduren, het Evangelie openlijk te verkondigen in de stad (2:2). Paulus is beslist niet met zichzelf naar voren gekomen, maar hij heeft zich gehouden aan zijn besluit, niet iets te weten dan Jezus Christus en die

gekruisigd, I Kor. 2:2. Hij is volledig schuil gegaan achter zijn Zender.

Toch schrijft deze apostel vrijmoedig, dat de Thessalonicenzen navolgers geworden zijn van hem en zijn medewerkers Silvanus en Timotheüs, vs 6. Hij noemt zelfs eerst zichzelf en pas daarna de Here. En dit is beslist niet de enige maal dat we zo iets van hem lezen. Aan de Filippenzen draagt hij op: volgt mij na en houdt voor ogen, die zich gedragen naar het voorbeeld dat ik u gegeven heb. Paulus is er blijkbaar helemaal niet bang voor dit ronduit te zeggen. Hij is niet bevreesd van hoogmoed verdacht te zullen worden. En om zijn woorden kracht bij te zetten beroept hij zich niet op zijn ambt van apostel, dat hij van de Here ontvangen heeft. Sil-

vanus en Timotheüs noemt hij in één adem met zichzelf. En zo schrijft hij ook rustig aan de Thessalonicenzen, dat hun gemeente een voorbeeld geworden is voor de gelovigen in wijde omtrek. Allerwege hoort hij, zoals ze daar leven zo willen wij het ook doen.

En waardoor was die gemeente dan wel zo bekend geworden? Doordat ze veel konden vertellen over hun zielservaringen en zo? Nee, maar door hun geloof, dat zich op God richt. Hoe is dat dan? Paulus spreekt hier over het werk van hun geloof, de inspanning van hun liefde en de volharding van hun hoop op de Here Jezus Christus. Zulk een geloof kan niet verborgen blijven. Het werkt onvermoeibaar en standvastig. Is dat, omdat hun geloof zo sterk is? Neen, maar ze leven van het wonder, dat ze gevonden zijn door zo'n Heer als Christus is en dat ze deel mogen hebben aan het rijk, dat geen einde zal kennen en volmaakt heerlijk zal worden. Dan wordt er gewerkt om deze Heer te dienen. Dan moet er dikwijls gezwoegd worden, want gemakkelijk gaat het niet en de zonden zijn veel, maar bij elke teleurstelling is er nieuwe moed om verder te gaan, want de hoop is gevestigd op deze Goddelijke Heer en zijn eeuwig rijk. Zijn genade trekt het werk uit zijn kinderen.

Zo is het gebeurd in die gemeente. Toen ontstond zomaar dat verhaal. Vandaag nog is het zeer welsprekend en veelzeggend.

Kerkelijk leven

OM KERKELIJKE WAARACHTIGHEID

In onze tijd hoort men veel spreken over de **waarachtigheid** van de kerk. En men klaagt erover dat het daarmee soms bitter slecht is gesteld. Men heeft daarbij dan het oog op het verschijnsel dat de kerk in haar officiële uitspraken van alles en nog wat zegt en pretendeert, maar dat het in het leven der kerk zo weinig blijkt dat zij méént wat zij zegt. Of dat de kerk allerlei uitspraken doet maar dat de leden ervan zich daar in de praktijk weinig van aantrekken en, al of niet met een gewetensconflict, doen en zeggen wat ze zelf willen.

Een van de meest schokkende aspecten van de kerkelijke strijd rond 1944 was juist dat gemis aan kerkelijke waarachtigheid.

Door de generale synode van die jaren werd, zoals we weten, aan alle kerkelijke ambtsdragers op de ziel gebonden dat ze niets mochten leren dan wat met de in die tijd vastgestelde leeruitspraken volkomen in overeenstemming was. Zeiden de synoden niet dat men daarin te doen had met „goddelijke waarheden”?

Indien men nu destijds verklaarde: „Waarde synode, ik kan dat niet doen, want naar mijn innige overtuiging zijn uw leerbeslissingen geen formulerig van „goddelijke waarheden” maar bieden ze niet meer dan dubieuze theologische constructies — dan werd men geschorst. Maar tegelijk waren er vele predikanten die zich van de synodale bedenksels geen zier aantrokken en trouw bleven leren wat met die leeruitspraken volkomen in strijd was. Alleen verklaarden ze

niet openlijk en ter plaatse waar dat hoorde dat ze zo deden. Er kwam zelfs een organisatie van mensen die zo handelden. Als ze dan een kerkeeraad of classis troffen die hen hun gang liet gaan bleven ze ongedeerd.

Tenslotte werden, zoals bekend is, de geincrimineerde uitspraken „ter zijde gesteld”. Maar het ernstige morele en geestelijke kwaad dat in de kerken door dit bedrijf, speciaal door de schorsingen enz., was aangericht, bleef onhersteld.

—o—

In wie de gang van zaken in de synodaal Geref. Kerken met christelijke belangstelling volgt komt ook in onze dagen de vraag op: krijgen we daarin opnieuw te doen met een demonstratie van de genoemde kerkelijke onwaarachtigheid?

Men weet het: de laatste synode van deze kerken heeft besloten dat de uitspraak van de synode van Assen over de boom der kennis van goed en kwaad, de boom des levens, de slang en haar spreken „niet langer als een bindende leeruitspraak in de kerken zal gelden.”

Dit besluit is door de synode niet in een vloek en een zucht genomen. Er werd enorm veel over gestudeerd en gediscussieerd. In veel synodeleden leefde de zorg dat door het wegdoen van de Asser besluiten de **historiciëit** van de zondeval zoals deze in Genesis 3 wordt beschreven dubieus werd gesteld.

Een van de synodeleden zei volgens het verslag in Kerknieuws: „Gaat men zo niet in de

richting die ook de Ned. Herv. Kerk gaat. Dat is angstwekkend. Als de binding verdwijnt, mag men dan leren dat Adam en Eva nooit hebben bestaan en dat ook andere gebeurtenissen uit Gen. 1-11 niet historisch zijn?" Op deze vraag wilde de spreker een duidelijk antwoord hebben.

Het spreekt van zelf dat de synodale commissie welke de voorgestelde uitspraken over de ongedig verklaring van de Asser uitspraken moest voorbereiden op deze en dergelijke vragen uitvoerig inging. Uitdrukkelijk kwam daarbij ook ter sprake de „geschiedenis” van de zondeval en haar gevolgen. De commissie wilde dat woord „geschiedenis” beslist handhaven omdat daardoor de „mythische” verklaring van wat in Gen. 3 staat werd afgewezen. Prof. N. H. Ridderbos zei daaromtrent: „Het woord „geschiedenis” heeft niet altijd dezelfde betekenis. Kerkelijke eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de een er een andere inhoud aan geeft dan de ander. Nu kan men vragen wat men dan aan dat woord heeft, maar er is een **vaste kern**, waar men niet langs kan. **Het houdt het anti-mythologische in, het betekent wat éénmaal geschied is.**”

—o—

Ten slotte werd o.a. het volgende voorstel aangenomen en tot besluit verheven: „dat intussen hetgeen in de belijdenis der kerk (Zondag 3, 4, H.C.; art. 14 en 15 N.G.B.) over de oorsprong der zonde en de gevolgen van de zondeval onder woorden is gebracht de fundamentele betekenis, die de Schrift in het Oude en Nieuwe Testament (o.m. in Romeinen 5) aan deze geschiedenis toekent, duidelijk tot uitdrukking brengt en daarom ook als van wezenlijk belang voor de verkondiging van het Evangelie door de kerk als gezaghebbend dient te worden gehandhaafd”.

Wanneer men deze uitspraak onbevungen leest in het licht van de daarover ter synode gevoerde discussies kan men tot geen andere conclusie komen dan deze dat die synodale uitspraak wil vastleggen dat we in Adam en Eva te doen hebben met **historische personen**. Dat wil zeggen: met **werkelijke mensen**, die op een bepaalde plaats en in een bepaald tijdsbestek hebben geleefd. Voorts dat Adam de stamvader is van de gehele mensheid en het hoofd van het verbond dat God met die mensheid sloot. En dat de zondeval eveneens een, op een bepaalde plaats en een bepaald tijdstip voorgevallen catastrofale **gebeurtenis** is geweest, ten gevolge waarvan het gehele menselijke geslacht schuldig en aan de dood onderworpen is geworden.

Op deze wijze tekent b.v. ook prof. Herman Ridderbos Adam en de zondeval in zijn commentaar op de brief aan de Romeinen en zijn Paulus-boek.¹⁾

—o—

Zoals algemeen bekend is ontkennen nu mannen als prof. Kuitert en prof. Lever pertinent en zo duidelijk als maar mogelijk is dat Adam en Eva als werkelijke mensen, als het eerste mensenpaar, in de aanvang der mensheidshistorie hebben geleefd. En evenzo ontkennen zij dat de zondeval een concreet in het begin der mensheidsgeschiedenis plaats gehad hebbend feit is geweest. Naar hun mening en die van hun geestverwanten was er nimmer een paradijsstoestand en leefden nooit twee mensen die Adam en Eva heetten en samen het eerste mensenpaar vormden. Van een vallen in zonde door Adam en „in hem” van het ganse menselijk geslacht was dus eveneens nooit sprake. Het gaat volgens hen in wat Genesis 3 beschrijft beslist niet om de weergave van speciale „toen” en „daar” plaats gevonden hebbende feiten, gebeurtenissen, maar uitsluitend om „de essentie”, om „de diepste problemen” van iedere mens, van alle mensen, vanaf de eerste mensen. Schepping en zondeval zijn daarom ook geen feiten die op elkaar volgen. Neen ze zijn woorden die de gesteldheid van wereld, mens en mensheid kwalificeren waarin deze gedurende alle eeuwen van hun bestaan verkeren.

—o—

Deze stand van zaken roept nu met alle ernst vragen op als: Waar zijn we met de boven geciteerde synodale uitspraken aan toe? Worden daarmee opvattingen als die van Kuitert en Lever afgewezen? En indien dat inderdaad het geval is mogen ze dan ongehinderd worden gepropageerd? Maar als dat niet het geval is wat voor zin heeft dan die synodale uitspraak?

Het spreken van kerkelijke vergaderingen is een dodelijk ernstig ding. Vooral als het, zoals

in de hier bedoelde uitspraak, gaat om vragen die de kerk tot in haar fundamenten raken. Ze moeten liever honderd keer **niets** zeggen dan iets dat in de praktijk niet waar gemaakt wordt. Want met dat spreken — vooral ook met dat spreken — komt de waarachtigheid van de kerk in het geding.

C. V.

1) Ook prof. Berkouwer handhaaft zeer nadrukkelijk de historiciteit van Adam. In zijn „Het werk van Christus” schrijvend over de vergelijking van Adam en Christus in Rom. 5:12 v. verzekert hij o.a. dat het „in de daad van Adams gehoorzaamheid” niet gaat „om een isoleerbare en opzichzelfstaande daad van een mens, maar om een daad, die diepe en verre consequenties met zich meebracht voor de ganse mensheid. Door één mens is de **zonde** de wereld binnengedrongen en door de zonde de **dood**, die tot alle mensen is doorgedrongen en over hen als koning heeft geheerst”. En: „tegenover de daad van ongehoorzaamheid van Adam staat de **daad** van Jezus Christus, die evenmin als die van Adam was een daad van individuele betekenis **voor Hem zelf** in zijn verhouding tot God, maar een daad van gehoorzaamheid, die niet tot de **dood** leidt, maar

tot het leven. Een machtige geschiedenis (!-C.V.) hangt zowel met Adams als met Christus' daad samen” (blz. 353/4). In Berkouwers „De Heilige Geest II” leest men: „Men kan niet ontkennen, dat het Genesisverhaal (van Gen. 1-3 nl. — C.V.) behoort tot de **proloog** van dit bijbelboek en dat de schrijver zich wezenlijk voor het „in den beginne”, voor de schepping Gods heeft geïnteresseerd. Hij is niet bezig met een van de vele pogingen om de mens in zijn feitelijk bestaan, of — zoals het is uitgedrukt — in het „existentiaal” van z'n mens-zijn te ontleden of doorzichtig te maken. De volgorde (!-C.V.) in het verhaal kan niet toevallig zijn en zonder zin en betekenis, nu deze dimensie juist beslissend is voor wat over de mens in z'n bestaan wordt gezegd.” In een noot distantiëert Berkouwer zich nadrukkelijk van constructies als die van Kuitert en Lever als hij zegt dat de door hem in de geciteerde woorden aangeduide dimensie van wat in Gen. 1-3 wordt verhaald **niet** tot haar recht komt wanneer men betoogt dat de auteurs van de oergeschiedenis ons willen geven „een godsdienstige belering over de menselijke situatie, zoals zij die kenden in het licht van hun Jahweh-geloof. De oergeschiedenis geeft ons een kijk op Elckerlyck, op de mens aller tijden.” (blz. 315)

C.V.

J. Meester

De Studentenpastoors in Amsterdam

De zaak van de amsterdamse studentenpastoors heeft in januari vooral grote bekendheid gekregen. Ds. H. J. Hegger heeft kans gezien in record tempo over deze zaak een paperback te publiceren die er wezen mag. Het is een uitgave van de Stichting „In de Rechte Straat”. De titel is: „Onrecht in de naam van Christus”. Het boekje is uitgegeven „met medeverantwoordelijkheid van” ds. J. A. Hamers, voorzitter van genoemde Stichting.¹⁾

De amsterdamse studentenpastoors zijn de paters Jesuiten die belast zijn met de pastorale zorg van de r.k. studenten aan de gemeentelijke universiteit van Amsterdam. De heren J. van Kilsdonk, H. Oosterhuis, Van der Stap en Vrijburg. Er zijn in Amsterdam nog andere studentenpastoors die met deze affaire niets te maken hebben. Dat zijn de paters die belast zijn met de zorg voor de studenten die r.k. theologie studeren aan het Theol. Seminarie als de heren Van der Meer en Peters e.a.²⁾

In de maand januari is vooral in het nieuws gekomen dat pater Jos Vrijburg in het huwelijk wilde treden en daarbij zijn ambtswerk althans ten dele blijven voortzetten. Zijn drie bovengenoemde collega's stelden zich naast hem op in zoverre dat zij van mening waren dat dit wel kón en mócht. Dit laatste is nu binnen de r.k. kerkregering het punt waarop de zaak vastzit. Het kan en mag bij Rome niet dat een pater in het huwelijk treedt en zijn priesterdienst dan blijft waarnemen.

Het celibaat

Zoals bekend verstaan we daar onder de verplichte gelofte tot kuisheid die r.k. geestelijken moeten afleggen. Deze belofte omvat de verplichting niet trouwen. Men kan stellen dat de r.k. kerk het huwelijk oneerbaar acht, een onkuise zaak vindt. Veel is tegen deze stelling niet in te brengen. De r. katholieken brengen er tegen in dat dat niet zo is, maar dat de maagdelijke staat te prefereren is voor de geestelijken en dat daarom deze „wet” aan de geestelijken is opgelegd. Voor de leken geldt deze „wet” niet.

Hegger stelt op blz. 7 de vraag: „Is het huwelijk een misdaad?”

„Het lijkt wel of er voor een priester geen erger misdaad is dan het huwelijk, want dan (als hij in het huwelijk treedt, J.M.) eist men van hem dat hij zijn ambt neerlegt”. „Een priester mag in Nederland de meest fundamentele waarheden van het christendom ontkennen, terwijl hij toch in zijn ambt gehandhaafd blijft. Zo schreef drs. Rijck in „De Bazuin”, dat er geen voortbestaan meer is na de dood dat ons einde dus gelijk is aan de dieren: „Na de dood is er niets, wacht de mens de duisternis van het einde”. („De Bazuin”, 12 nov. 1966. En pater Van Kilsdonk heeft naar Hegger mededeelt in „De Nieuwe Linie” van 7 september 1968 geschreven over het bidden: „Het rechtstreeks bidden tot God is corrupt en narcotisch”. Dit is echter geen reden geweest voor de bisschoppen om in te grijpen. Maar als een priester in het huwelijk wil treden dan wordt hij uit zijn ambt gezet. blz.8.

Ruimte

Het gaat deze pastoors echter niet om ophefing van het celibaat. Er zit veel meer achter hun optreden. Ds. L. Rignalda „gereformeerd studentenpredikant te Amsterdam” schreef in „Trouw” van 10 februari j.l. :

„Het optreden van de pastoors is niet te vangen onder het hoofd: schisma of revolutie of reformatie of wat ook. Het gaat uit van een heel andere wijze van denken over wat kerk is. Op de gehouden hearings waar midden in de week zo'n tweeduizend mensen verschenen (opeens was er weer belangstelling voor de kerk!) werden dan ook heel beleefd maar even beslist alle pogingen afgesneden om de pastoors in een bepaald hoekje te duwen. Wat men wil is enkel en alleen maar de vraag om ruimte. Wij hier in deze kapel, beleven God op die manier, wij geloven zo en zo en (voorshands) kunnen wij niet anders. Mag dát? Mogen wij? Meer is er niet aan de hand, verder wordt niet gevraagd.”

U ziet dat naar de mening van ds Rignalda het niet gaat om afschaffing van het celibaat, maar om véél meer of minder. Vult U zelf maar in. Voorshands althans.

Met de vraag om ruimte volgens ds. Rignalda stemt overeen het citaat dat ds. Hegger geeft in zijn boekje op blz. 47 uit de rede van pater H. Oosterhuis, gehouden op een van de bewogen dagen in de maand januari in de amsterdamsche kapel.

„Voorgaan in deze kapel betekent voor ons” aldus pater Oosterhuis, „U uitnodigen tot dat geloof. Het evangelie en de naam van Jezus verkondigen als een kracht die bevrijdt. Voorgaan in deze kapel betekent voor ons niet: „De kerk” verkondigen; „de officiële kerk” die zegt dat zij de enig ware is, nog steeds; dat zij haar centrum vindt in Rome, die de pretentie van de opperste deskundigheid voert op alle terreinen van 't menselijk leven; die een wereldepiscopaat heeft, waarvan talloze leden zich telkens weer compromiteren met politieke dictaturen die onleefbare sociale verhoudingen in stand houden; die kerk die macht wil uitoefenen over uw geweten en absolute gehoorzaamheid eist en die nooit zeggen kan dat zij zich vergist heeft. Die officiële kerk die schijnbaar bestaat, vooral in het zelfbewustzijn van een nog steeds onverwoestbare Romeinse curie, die met geen protest hoe luidt ook en met geen politiek hoe handig ook is klein te krijgen die kerk verkondigen en dienen wij niet, omdat wij haar niet geloofwaardig vinden, omdat wij haar onbestaanbaar vinden. Niemand van kerkelijken huize die het evangelie tracht te verstaan of hij komt in openlijk of innerlijk conflict met die kerk. Geen priester of hij wordt in zijn roeping tot verkondiging door die kerk gefrusteerd.”

Dit is taal die niet mis te verstaan is. Het gaat waarlijk in het conflict van de studentepastors om veel meer dan het celibaat. Het gaat om een „heel andere wijze van denken over wat de kerk is.”

Dingen die het hart van een gereformeerd mens warm maken. Het evangelie is de naam van Jezus verkondigen als kracht die bevrijdt.

Niet „de kerk” verkondigen. Niet de roomse kerk. Ook niet een andere kerk. Geen reformatische, maar Jezus Christus en Die gekruist.

Verskil met Calvijn

Opvallend is het verschil met Calvijn met betrekking tot het optreden tegen het celibaat. De pastors eisen ruimte en vrijheid. Zij willen van de kerkelijke „wet” de verplichting tot het celibaat ontslagen worden. Waarom niet? Waarom moet de kerk zulke eisen stellen. Mogen wij anders denken en anders willen dan de kerk voorschrijft? Gun ons die vrijheid. Waarom eigenlijk niet? Waar haalt de kerk het recht vandaan om zulke „wetten”, die de gewetens binden te maken en te handhaven. Wanneer Calvijn in zijn Institutie over het celibaat schrijft dan tracht hij op de heilige Schrift zich te beroepen voor het huwelijk ook van de voorgangers in de kerk. Dan tracht hij met de Schrift aan te tonen dat het huwelijk een inzetting Gods is die Hem behaagt en dat het huwelijk noodzakelijk is op deze aarde ook om hoererij zoveel mogelijk te vermijden en de kuisheid te bevorderen.

Dit is de reformatische methode. De Schrift open. Zij is de lamp voor onze voet en het licht op ons pad ten aanzien van gewetensvragen en niet een „kerk”, die zichzelf niet meer onder, maar bóven het geschreven Woord stelt en aan haar eigen ordinatie meer macht toekent dan aan Christus. Ook het eigen geweten zonder de lamp van de Schrift is niet de norm voor ons handelen. Het optreden van deze studentepastors is niet te vangen onder het hoofdje reformatie in gelijke zin als de reformatie van de zestiende eeuw.

Door deze pastors wordt om ruimte gevraagd in de kerk voor eigen gewetensbeslissing niet op grond van de Schriften, maar op grond van een vrij geachte menselijke persoonlijkheid. Ik heb de indruk dat in plaats van de norm van de r.k. kerk, door deze heren de norm wordt verlegd naar het eigen individueel, persoonlijk inzicht en dat dit doen wordt verdedigd met een beroep op de „vrijheid” van de persoonlijkheid. Zie ik het juist dan is het conflict een binnenkerkelijk r.k. conflict waarbij het gaat om de traditionele norm-handhaving van de autoritaire kerk tegenover de norm van de mondig en normatief geachte persoonlijkheid. In het algemeen gesproken is dit een tegenstelling binnen het r.k. subjectivisme en staat het reformatisch

schriftuurlijk denken met zijn in de Schriften gegeven normbesef tegenover beide standpunten zowel tegenover de traditionele r.k. kerkelijke norm als tegenover de normatief geachte persoonlijkheid.

Het geschrift van ds. Hegger dat ons bracht tot dit onderwerp, bevat veel dat zeer de moeite van lezen en overwegen waard is. Er wordt aandacht besteed aan het punt van de „waarachtigheid” van de kerk. Er is een hoofdstukje over „machtskerk en diplomatie”, over „de r.k. publiciteitsmedia”, die in dit geschil bijna allen het hoofd buigen voor de clerus. Een woord tot de paters, tot de bisschoppen in Nederland, tot de protestanten in Nederland. In dit laatste lezen we o.m.: „Wij hadden gedacht, dat vele rooms-katholieken in Nederland langzamerhand minder afhankelijk waren geworden van het pauselijk gezag. Dat blijkt niet het geval te zijn. Zij blijven het gezag absoluut stellen. Men mag er onder geen voorwaarde mee breken. En blijkbaar aanvaardden zij, dat het pauselijk gezag op een of ander manier recht kan maken, wat zij persoonlijk krom vinden. Want in allerlei toon-

aarden heeft men hier geschreven, dat het verplichte priestercelibaat een onrecht is. Diezelfde mensen echter verkondigen nu, dat dat onrecht maar in stand gehouden moet worden, maar in geen geval mag men breken met Rome, want dan zou men breken met de door Christus gewilde eenheid.” blz. 23. Hegger trekt daaruit dan enkele praktische conclusies die protestants Nederland wel ter harte mocht nemen.

J. Meester

1) De brochure wordt verkocht ten bate van de arbeid van de Stichting. Bestelling uitsluitend door overschrijving van f 2.90 op giro 901.000 van Stichting „In de Rechte Straat” te Velp Gld²⁾. Men denke over de uitgebreidheid van het r.k. leven en instellingen in de hoofdstad niet gering. In de telefoongids van Amsterdam treft men maar even ruim tien kolommen telefoonnummers aan onder het kopje „Rooms Katholiek”.

K. C. Smouter

Nog eenmaal... „De herberg” van Lucas 2:7*)

Het is ruim een jaar geleden, dat mijn artikel „Geen plaats in... de herberg?” verscheen. Nu ik mij genoodzaakt zie¹⁾, daar op terug te komen, wil ik de lezers niet opscheppen met zo'n artikel, waarbij men alsmaar terug moet bladeren (naar dat vroegere artikel en naar de repliek van dr. Holwerda) om de draad vast te kunnen houden. Daarom herhaal ik nu de hoofdzaken van wat ik in 1967 geschreven heb, en vul ik die met nadere argumentatie aan.

Waarom moest Jozef naar Bethlehem? *)

De tocht van Jozef en Maria van Nazareth naar Bethlehem wordt door Lukas gemotiveerd vanuit het registratiebevel van keizer Augustus, 2. 1, 2.

Nu beweert men dikwijls, dat Jozef zich in Bethlehem moest laten inschrijven op grond van zijn davidische afkomst, en daarmee uit. Als dat inderdaad zijn enige band aan Bethlehem geweest zou zijn, zou een dergelijke registratie-regeling niet bepaald getuigen van praktische zin bij de Romeinse ambtenaren. Wat een gezoek en gereis zou ervan komen, als wij voor de Tweede Kamerverkiezingen moesten gaan stemmen in de plaats waar onze voorouders gewoond hebben, b.v. vóór de franse tijd!

Wij weten echter uit 2:3, dat de regeling van de opkomst voor deze registratie even eenvoudig en praktisch geweest is, als bij ons voor de verkiezingen, nml. dat ieder op moest komen „in zijn eigen stad”. Daar Jozef als gevolg van deze regeling naar Bethlehem moest, blijkt daaruit, dat hij uit die stad niet alleen afkomstig was krachtens zijn Davidische afkomst, 2:4, maar dat hij daar bovendien toentertijd woonde.

Daar geven wij thans nog de volgende aanvullende argumenten bij:

1. Waarschijnlijk viel Syrië (inklusief Palestina) onder hetzelfde registratie-systeem dat wij van Egypte kennen, nml. eens per 14 jaar een nieuwe beschrijving. In Egypte zijn papyri gevonden betreffende registraties van 35-258 na Chr. die het systeem tot in bijzonderheden duidelijk maken. Uit deze documenten staat b.v. vast, dat men opgave moest doen in eigen woonplaats van a) de omvang

van het gezin (met signalementen, namen, leeftijden, ook van de slaven), b) het bezit aan onroerende goederen.

2. Bijzonder leerzaam is een document uit 104 n. Chr.²⁾, dat luidt: „... daar de tijd van de beschrijving huis aan huis gekomen is, is het noodzakelijk aan allen, die om welke reden ook buiten hun eigen district vertoeven, aan te kondigen, dat zij moeten terugkeren naar hun eigen woonplaatsen, opdat zij de gewone verplichtingen van de beschrijving mogen vervullen en zich naarstig mogen wijden aan hun landbouwbedrijf.” De uitdrukking „de gewone verplichtingen” bewijst, dat dit document, ofschoon uit later tijd, illustratief kan zijn voor de beschrijving uit de tijd van Lukas 2. Dan leren wij uit dit document: a) het woordje „allen” in Lukas 2:3 („En zij gingen allen op om beschreven te worden...”), opgevat in volstrekt-algemene zin, zou betekenen, dat het registratiebevel van Augustus een complete volkshuizing veroorzaakte (zo inderdaad de gangbare Kerstvertellingen). Het zopas geciteerde document geeft aan dat woordje „allen” evenwel de logische begrenzing van „allen, die om welke reden ook buiten hun eigen district vertoeven”. b) De uitdrukking „beschrijving huis aan huis” en „naar hun eigen woonplaatsen” bewijzen, dat de registratie (zoals van een praktisch volk als de Romeinen te verwachten was) een overzicht beoogde van de adressen, waar de meldingsplichtigen voor de fiscus metterdaad bereikbaar waren. Men diende zich dus te melden, niet in de plaats waar men, „om welke reden ook”, tijdelijk verbleef, maar waar men thuis behoorde: bij het familiebezit enz. Uit andere door Van Rhijn en Sizoo geciteerde documenten blijkt, dat men het adres zeer secuur moest opgeven, eventueel zelfs met de aanduiding dat men van het opgegeven pand in die en die straat een gedeelte bewoonde. Zo heeft dus ook Jozef in Bethlehem niet slechts zijn naam en bezittingen op moeten geven, maar ook het adres, waar hij in Bethlehem woonde, en voor de fiscus bereikbaar was. c) Ook de laatste woorden van dit document zijn leerzaam voor ons. Sizoo zegt ervan: „De praefect maakt de uitvoering van zijn gebod aanlokkelijk door erop te wijzen, dat men dan ook tegelijkertijd de zaken van het land-

bouwbedrijf, dat velen hebben in hun oorspronkelijke woonplaats, ter plaatse kan controleren en behartigen."

Conclusie nemend stellen wij dus en op grond van de uitdrukking „zijn eigen stad” in Lukas 2 : 3, en op grond van buitenbijbelse gegevens over de registratie-techniek van de Romeinen, dat Jozef zijn domicilie in Bethlehem had, en op het moment van de beschrijving, „om wat voor reden dan ook” tijdelijk „buiten zijn eigen district”, nml. in Nazareth, verkeerde. Zoals wij in ons vorige artikel al aangaven, is Bethlehem erom bekend, dat het zijn ongehuwde mannen dikwijls als bouwvak-mensen op karwei zond, buiten het oogstseizoen.

Het „omdat” van vs 4 („... omdat hij uit het huis en het geslacht van David was”), waarnaar de in noot 2) bedoelde lezer vroeg, dienen we dus op te vatten als een argument ter verklaring van het feit, dat Jozef (zoals lezers, die met deze methoden der Romeinen vertrouwd waren, aanstonds begrepen) en zijn familie nog altijd in Bethlehem woonachtig waren: als Daviden waren zij, bij de terugkeer uit ballingschap, daar weer gaan wonen, een gewoonte die ook bij priesterfamilies aanwijsbaar is, Zahn, S. 126, 94.

Wij stemmen dus geheel in met Zahn (KNT III, Lucas) 126: „Slechts dan kon Lucas Jozefs reis (naar Bethlehem) motiveren vanuit het feit, dat hij tot Davids geslacht behoorde, als dit geslacht of aanzienlijke gedeelten ervan destijds in Bethlehem woonachtig was.”

Waarom zouden Jozef en Maria een herberg zoeken?

Nu we gezien hebben, dat Bethlehem Jozefs „eigen stad” was, lijkt het niet waarschijnlijk, dat hij bij zijn aankomst aldaar onderdak gezocht zal hebben in een herberg. Wie — na geruime tijd op karwei te zijn geweest — in zijn eigen woonplaats terugkomt, gaat niet naar een hotel, maar naar zijn eigen huis. Jozef zal ongetwijfeld naar het huis zijn gegaan, dat hij voor de registratie moest opgeven als zijn vaste adres: zijn ouderlijk huis.⁴⁾

Spreekt Lucas 2 : 7 wel van een „herberg”?

Het Griekse woord *kata-luma*, dat Lukas 2 : 7 heeft, wordt unaniem vertaald door „herberg”, en in commentaren nader omschreven als logement, uitspanning, publieke logeergelegenheid. Het valt echter op, dat vele exegeten toch blijf geven van een zekere twijfel t.a.v. het waarom van deze vertaling en betekenis.

Laten wij de belangrijkste argumenten voor en tegen eens nagaan.

De etymologie van „kata-luma”

Algemeen⁵⁾ herleidt men *kata-luma* („Ort der Einkehr”, „wo man ausspannt”) tot *kata-luein* — uitspannen (van paarden), waarbij men zich beroept op Homerus, Od. 4 : 28.

Daar vraagt een knecht, in verband met twee vreemdelingen, die per wagen zijn aangekomen, „zullen wij de snelle paarden uitspannen (*kata-lusomen*) of zullen wij hen naar een ander doorsturen...”

Gelet ook op 4, 39 waar sprake is van het juk (*zugos*) waarvan de paarden nu worden losgemaakt, is 'uitspannen' hier de vertaling.

4, 35 en 4,39 wordt evenwel het kompositum *kataluein* voortgezet door het simplex *luein*. Dat bewijst, dat men in het voorvoegsel *kata-* niet al te zeer het element 'neer' of 'af' moet lezen. Zoals vaker, dient *kata* hierlijkbaar ter versterking van het simplex, zonder de grondbetekenis van het werkwoord te veranderen of zelfs maar te nuanceren.

Het is dan ook niets bijzonders, dat (*kata*)-*luein* eens een keer voor het uitspannen van paarden wordt gebruikt. De toepassingsmogelijkheden van *luein*-*losmaken* zijn zo ruim. Het wordt gebezigd van *losmaken* van boeien en van gevangenen, van het ontbinden, slechten, bijleggen van ruzies, geschillen, oorlogen, enz. Waarom niet óók een keer voor het *losmaken*, *uitspannen*, van paarden? Volgens Mehlers woordenboek wordt (*kata*)-*luein* veelvuldig door Homerus gebruikt, en

is Od. 4,28 de enige plaats, waar het *losmaken* van paarden betekent.

Nu verwijst men voor een héle etymologische keten van afleidingen van *kata-luein* met betekenis 'uitrusten', 'logeren' enz. naar deze éne plaats bij Homerus.

Een opvallend smalle basis!

Dat ligt wel heel anders bij de ontwikkeling 'uitspanning' uit 'uitspannen' (in onze, e.a. Europese talen), die men er dan ter vergelijking naast stelt. Dat 'uitspannen' van onze taal is inderdaad de technische term voor *losmaken* van paarden, een term die als zodanig dan ook zeer veelvuldig voorkomt, veel meer dan het daaruit ontstane woord 'uitspanning'.

Maar bij zo'n stand van zaken als bij het Griekse *kata-luein* (slechts één plaats met de betekenis: *losmaken* van paarden), kan men toch moeilijk stellen, dat we bij Hom. 4,28 nu de „grondbetekenis” zien, waarop een vloed van plaatsen met *kata-luma* of *katalusis*⁶⁾ met betekenis 'logeer-gelegenheid' terug zou gaan.

Het is dan ook merkwaardig, dat iemand als Büchsel, die a.w. 339 deze gangbare etymologie volgt, tegelijkertijd S. 328 opmerkt: „De Gegensatz zu analuoo aufbrechen ist *kataluoo* abbrechen, von der Reise gebracht...”

Hier heeft Büchsel geen Homerus Od. 4,28 nodig, geen hulplijn via 'uitspannen', maar gaat hij regelrecht op de grondbetekenis terug.

Hier sluit ik mij dan ook gaarne bij aan: (*kata*)-*luein*: *losmaken*, van een reis gebruikt: beëindigen of onderbreken, vandaar: intrek nemen. *Katalusis*, *kataluma*: plaats, gelegenheid, waarmede de reis beëindigt, dan wel onderbreekt.

De semasiologie van kata-luein enz. „verblijf houden”

Naast de etymologie (de woordafleiding) is de semasiologie (de betekenis, die het woord metterdaad blijkt te hebben gekregen) nog wel zo belangrijk. Voorzover mogelijk heb ik de plaatsen die Liddell-Scott voor de woordgroep *kataluein* geeft, nageslagen. Daarnaast vond ik via een Hebreeuwse concordantie (vooral op het w.w. *loun* en *derivata*) een groot aantal plaatsen in de Griekse vertaling van het O.T., de LXX.

Ik ga die plaatsen hier niet allemaal opsommen (aan dr. Holwerda zond ik een overzicht). Ik beperk mij nu tot enkele opmerkingen:

Semasiologisch kwam ik tot hetzelfde resultaat, als zopas ook etymologisch, nml. dat *kataluein* met haar afleidingen (als de betekenis 'uitrusten', 'logeren' enz. blijkens de context aanwezig zijn) niets met 'herberg' (publieke logeergelegenheid) te maken heeft, maar wel met onderbreking van de reis.

De gelegenheden, die met 'katalusis' (of 'kataluma') worden aangegeven, zijn dan ook zeer gevarieerd, b.v.: een privé-woning, een stadsplein, een eetgelegenheid bij een kultusplaats, een militair kampement, een spelonk...

Aan een publieke gelegenheid om te overnachten ('herberg') zou te denken kunnen zijn Gen. 42 : 27 cf 43 : 21 en Ex. 4 : 24. Maar gezien de reis- en gastrechtgewoonten die wij kennen o.a. uit Gen. 18 en 19, Richt. 19 enz. is meer waarschijnlijk, dat ook in deze gevallen 'onderdak' (zó het al een 'dak' was) gevonden werd in de open lucht of bij gastvrije mensen in huis. Zie ook Gen. 28 : 11, 31 : 54, 32 : 21.

Hdt 5,52 wordt *katalusis* (// *stathmoi*) in de Penguinvert. weergegeven met 'inn', Liddell-Scott 'karavansarai'. Dat kan. Maar dan op grond van de aldaar gegeven omstandigheden. Die betekenis is niet met het woord zelf al gegeven. Als ik zeg „ik kies mijn onderdak in Hotel Terminus”, valt daaruit niet af te leiden, dat 'onderdak' als zodanig 'Hotel' betekent. Een duidelijk LXX-bewijs hiervoor is Richt. 19 : 15, waar eerst sprake is van een huis om te overnachten (*kata-luein*, B *aulisthènai*), en daarna wordt hetzelfde woord gebruikt voor overnachting op een plein.

Een nog duidelijker, buitenbijbelse, plaats is Pol. 2.15.5: de reizigers nemen hun 'kataluseis' in de 'pandokeia'. Op deze plaats komen wij straks terug.

Tenslotte attenderen wij nog op Pol. 2.36.1

(Hasdrubal vermoord in zijn 'eigen katalumasin'), waaruit blijkt dat a) het gebruik van *kataluma* niet beperkt blijft tot overnachting bij een ander (er staat immers 'eigen' bij), b) men voor één en dezelfde gelegenheid van onderkomen ook het meervoud bezigen kon, verg. bij ons „appartementen”.

Taalkundige konklusies

Wij vatten nu het bovenstaande in enkele punten samen:

1. De etymologie vanuit Hom. Od. 4.28 is te verklaren vanuit de Europese ontwikkeling uitspannen: uitspanning. Ze strandt echter op de volgende feiten: a) 'kata' heeft in de samenstelling 'kata-luein' niet dat accent, dat 'uit' heeft in 'uitspannen'. b) *kata-luein*, uitspannen (van paarden), is zo zeldzaam, dat daarop moeilijk een zeer uitvoerig woordbestand als dat van *kata-luein*, *uitrusten* enz., etymologisch gefundeerd kan worden. c) dit hele woordbestand kan heel goed regelrecht uit de grondbetekenis van (*kata*)-*luein*, *losmaken*, beëindigen, onderbreken, afgeleid

TE BERDE

„Geachte Redactie, Het is — voorzover mij bekend — niet juist wat mr. Westerhuis op p. 314 van „Opbouw” schreef: „... en dan zal het ook wel duidelijk zijn waarom in Amerika een president maar één keer herkozen kan worden”. Het KAN wel, gelijk gebleken is toen Roosevelt II voor de 2e maal herkozen werd. Daarmee doorbrak hij de „geen derde termijn-TRADITIE”. Er is — voorzover ik weet — niets in het Am.-Unie-statuut dat herkiezing voor een 3e of zelfs nog verdere ambtsperiode ONMOGELIJK maakt. De wetgeving — alweer zover ik weet — zwijgt er over. Hoogachtend, Uw dw....”

Onze geachte inzender heeft gelijk met zijn bewering dat Roosevelt II voor de 2e keer herkozen is. Ter informatie: met Roosevelt II wordt bedoeld Franklin Delano, de bekende president tijdens de 2e wereldoorlog; de toevoeging II heeft ten doel hem te onderscheiden van zijn oud-oom Teddy Roosevelt (1904-'08). De geachte inzender had zijn visie nog kunnen versterken door op te merken dat Roosevelt II zelfs voor de 3e keer herkozen was.

Wat hierop meer te antwoorden dan een dankbetuiging voor de inzending?

In de eerste plaats merken we op dat ondanks de aanhalingstekens de woorden „geen derde termijn-traditie” niet aan onze tekst ontleend zijn, wél aan onze gedachten, zodat we ze graag voor onze rekening nemen. Of er sprake is van een traditie kunnen we slechts bewijzen aan de hand van de herverkiezing van de Amerikaanse presidenten. Welnu, een onderzoek leert dat er vóór Roosevelt II nooit een president is geweest met een 3e ambtstermijn. Dit zegt nog niet alles zolang we niet weten hoeveel presidenten er voor Roosevelt II geweest zijn. Een telling hiervan leert dat hij de 32e president geweest is. „Dit also wesende” menen we te mogen spreken van een „traditie”, die doorbroken werd.

Zoals uit het bovenstaande bleek is Roosevelt II vier keer president geweest en met zijn 3e en 4e verkiezing heeft hij de traditie die in deze bestond verbroken. Deze traditie had al de jaren door zoveel als een wet gewerkt en nu was deze „wet” door het optreden van Roosevelt a.h.w. onverbindend verklaard, vernietigd. Nu was het dus niet meer „onmogelijk” om voor een 3e of 4e ambtstermijn in aanmerking te komen en daarom heeft Amerika na het overlijden van Roosevelt zwart op wit bepaald dat niemand drie keer achter elkaar tot president kan verkozen worden.

WESTERHUIS

worden, zonder hulplijn naar Hom. Od. 4.28.

2. Blijkens de semasiologie van kataluein, uitrusten enz. hebben de woorden kataluma en katalusia een zeer ruime betekenis. Zij kunnen gebruikt worden voor elke vorm van overnachten. Men kan ook eigen apartementen als kataluma kiezen. Wel dient opgemerkt, dat op geen enkele van de gevonden plaatsen deze woorden gebruikt worden van het gewone rusten of slapen in eigen huis, doch steeds in omstandigheden van onderweg zijn, verblijf kiezen buiten het huis (de plaats) waar men woont.⁷⁾

Men spreekt ook van een zaal als eetgelegenheid (zonder overnachting) als 'kataluma'.

3. Het verband moet beslissen van welke aard zo'n 'kata-luma', zo'n rust-, eet-, ontspanningsgelegenheid is.

'Kata-luma' in het verband van Lukas 2 : 7

Nergens blijkt de betekenis 'herberg' met het woord kataluma gegeven. Die betekenis is wel inhaerent aan 'pan-docheion'. Het verschil tussen beide woorden in dit opzicht blijkt duidelijk Pol. 2.15.5 „de reizigers nemen hun kataluseis in de pandokeia...”.

Dat Lukas pandocheion als 'herberg' kende, blijkt uit 10 : 34. Hij gebruikt in 2 : 7 echter het veel bredere woord kata-luma, waarvan de aard moet blijken uit het verband.

In Lukas 2 : 7 heeft kataluma het lidwoord. Het is bepaald. Er was voor hen geen gelegenheid (topos) (nml. om dat kindje ter wereld te brengen, en alles wat daaraan vast zat) in „het” kataluma.

Wij weten uit het vervolg van de geschiedenis, dat Jozef en Maria met hun kindje in B. gebleven zijn tot ruim een maand na de geboorte. In die tussentijd hebben de Oosterse Magiërs hen daar bezocht. Zij gingen toen „het huis binnen”, Matth. 2 : 11.

Deze gegevens doen vermoeden, dat J. en M. hun intrek genomen hebben in een gewoon huis (de kontekst levert geen vermoeden op om aan iets anders te denken). Dat zal dan — gezien genoemde argumenten vanuit de situatie van de beschrijving — Jozefs ouderlijke woning zijn geweest. Daar kozen zij hun verblijf voor de tijd, dat ze in B. moesten zijn.⁸⁾ Maar die verblijfplaats (kataluma) was niet geschikt om daar het kindje ter wereld te brengen. Wellicht omdat Jozefs ouders geen groot huis hadden, niet berekend op het ontvangen van hun zoon met zijn zwangere vrouw, en nog wel om haar gelegenheid te geven tot de kraam (cf Lukas 11 : 7). Daarom moest de geboorte plaats vinden buiten het eigenlijke kataluma, namelijk (blijkens de daarna genoemde kribbe) in het stalgedeelte van het huis.

Het teken aan de herders

Dr. Holwerda voegt aan zijn filologische argumenten er nog enkele toe met betrekking tot de uit het verband blijkende omstandigheden.

Zo snijdt hij onder 7b) het woord van de engel tot de herders aan over de doeken en de kribbe (vs 12). Dr. H. vat die woorden op als een aanwijzing om het kindje te kunnen vinden. Wat dan z.i. wel bij zijn-, maar niet bij mijn opvatting over kataluma in 2 : 7 zou passen.

Om eerlijk te zijn: aan dit gedeelte van H's betoog kan ik geen touw vastknopen. Hij argumenteert vanuit het bepaald lidwoord bij kataluma in 2 : 7 en meent dat op grond daarvan 'het teken' dat de engel gaf (kindeke in doeken, en liggende in een kribbe) voor de herders voldoende aanwijzing zou zijn om het kind te vinden.

Blijkbaar heeft dr. H. hier echter over het hoofd gezien, dat dat lidwoord wel in 2 : 7 staat, maar niet in het woord van die engel, waar trouwens in 't geheel van geen kataluma meer sprake is. Die engel sprak van niets bepaalds, maar van „een kribbe”. Of kataluma in 2 : 7 nu 'herberg' betekent of niet, ook dr. H. zal moeten aannemen, dat die engel voor het adres waar de herders wezen moesten méér gezegd moet hebben, dan Lukas vertelt, m.a.w. dat het Kerstlied „Nu sijt wellevende” terecht aanvult: „Gaet aen gheender straeten en ghy sultet vinden klaer”.

Dr. H. gaat te ver als hij „de opvatting-Smouter” persifleert tot „het zoeken van een naald in een hooiberg”, daar Smouter op dit

punt in het geheel géén opvatting ten beste had gegeven. Dat heeft hij inmiddels gedaan (zie boven: de engel zal meer gezegd hebben). Wat betreft vs 10-12 heeft hij óók nog een opvatting, die meer recht doet aan het woord „teken” in vs 12.

In vs 10-11 staat een — voor zulke verachte herders — bijzonder rijke belofte, nml. dat de Heiland-van-heel-het-volk geboren is, waaraan vs 10 toevoegt: 'humin': voor ú. Welnu, dat element van de belofte verdiende wel een onderstreping. Het moet de herders toch wel vreemd te moede geweest zijn, dat de aankondiging van deze geboorte juist aan hen werd aangezegd, en niet aan degenen die in hoogheid gezeten waren, b.v. in Jeruzalem. Daarom krijgen zij dáárvan een teken: zij zullen een kindje vinden, net zo gewoon als hun eigen kindertjes. Die legden ze óók dikwijls maar neer in een kribbe. (Zie slot van ons vorig artikel.)

Er zijn nog enkele details, waarop wij graag zouden ingaan. Dat hopen we t.z.t. te doen in een breder, héél Lukas 2, en enkele passages uit de brieven van Paulus omvattend, verband.

*) Dit artikel werd ingezonden in januari 1969.

1) Zoals Dr D. Holwerda reeds in noot x) bij zijn artikel in het nummer van 20-12-68 aangaf, acht ik de exegetische waarde van mijn art. „Geen plaats in . . . de herberg” in Opbouw van 22-12-67 niet zo groot, dat het een filologisch steekspel (met repliek en dupliek) verdient in dit blad.

Daarom zond ik medio febr. '68 een breedvoerige argumentatie aan dr. Holwerda, in de hoop dat wij, voor wat „Opbouw” betreft, konden volstaan met één kort gezamenlijk artikel over het filologisch aspekt van de zaak (waartoe Dr. H. zich beperkte).

Nu door omstandigheden van dit overleg niet kwam, en H's repliek toch werd geplaatst, zullen de lezers mij niet kwalijk nemen dat ik een deel van mijn filologische argumenten nu ook publiceer. Voor verdere gedachten-wisseling over dit aspect lijkt mij een vakblad een geschikter orgaan.

2) Over deze kant van de zaak schreef een lezer d.d. 25-12-67, na dank voor mijn artikel: „Hoe moeten we in het verband van Uw uitlegging het bericht verstaan, dat Jozef optrok naar de stad van David, die Bethlehem heet, OMDAT hij uit het huis en het geslacht van David was (2 : 4)?” Dat deze lezer eerst nú antwoord krijgt, zal hem duidelijk zijn uit het in noot 1) vermelde, dat tevens als excuus moge gelden.

3) Dr. M. van Rhijn, Het NT in het licht der nieuwere opgravingen, A'dam 1962² pag. 68, Dr. S. Greijdanus, Kommentaar 1940, pag. 98, Dr. A. Sizoo, Herleefd verleden, Kampen 1958, pag. 98, Keulers NT II 1951, pag. 133 enz.

4) Een lezer attendeerde ons op F.O. Busch, Het leven der Herodessen (oorspr. titel: Was begab sich aber zu der Zeit.), Kok, Kampen, 1959, waar pag. 53/4 in grote lijnen dezelfde opvattingen als van ondergetekende te vinden zijn.

5) Liddell Scott, Büchsel (Kittel WbZNT IV 339), Dr. D. Holwerda, Opbouw 20-12-68, zelfs Zahn (die toch tot heel andere conclusies komt) S. 339.

6) Dr. D. Holwerda vergiste zich, toen hij konkludeerde dat deze neveninformatie „door Ds. Smouter buiten beschouwing gelaten” werd.

Dat zou inderdaad „een van de ernstigste manco's” geweest zijn, als dat gebeurd was. Gezien het feit, dat Dr. H. elders het vermoeden uitspreekt, dat ik Liddell-Scott gebruikte, had hij echter kunnen begrijpen, dat dan kata-lusia als vanzelf óók binnen de aandacht kwam. Dat ik dit woord niet noemde, komt alleen doordat ik in mijn artikel filologisch niet nader argumenteerde.

7) Ik stem dan ook deze opmerking van Dr. H. (onder 4) toe: „toch is het (nml. het woord kata-luma) niet zo kleurloos als ons 'vertrek': het blijft daar toch altijd nog 'een zaal waar men gasten ontvangt’...” I

8) In verband met het feit, dat het onderdak maar tijdelijk bedoeld was (nml. totdat J. en M. weer naar Nazareth gingen, dan wel totdat J. een eigen huis klaar had) kan Lukas hier 'kataluma' gebruiken: tijdelijk onderdak. Uit een oogpunt van fiscale administratie was Jozefs ouderlijk huis zijn vaste adres (voorlopig), uit een oogpunt van huisvesting een tijdelijk onderdak, waar voor de bevalling geen gelegenheid (topos) was.

Antwoord aan Ds. Smouter

De redactie wil de discussie over het onderhavige onderwerp graag sluiten, maar geeft mij gelegenheid nog iets te zeggen.

1) Sm. moet toegeven, dat 'kataluma' steeds een onderkomen aanduidt „buiten het huis (de plaats) waar men woont”. In plaats echter van nu te erkennen, dat daarop zijn theorie strandt — het 'kataluma' in Luc. 2 : 7 was immers vlg. Sm. juist de woonkamer van Jozefs (ouderlijke) woning — verandert hij in noot 8 „onderdak in den vreemde” maar in „tijdelijk onderdak”, en voert een onderscheiding in tussen 'fiscaal-administratief-' en 'huisvestings-' oogpunt. Als men zich in dergelijke bochten wringt, krijg ik de indruk, dat men voor een verloren zaak vecht.

2) Aan het getuigenis van antieke lexicografen (mijn art., sub 2) gaat Sm. voorbij. Ook geen woord van spijt dus over zijn t.a.v. oude uitleggers gekoesterde en uitgesproken verdenking van exegetische zwendel ten gerieve van een kerstlegende. Een grief die ik aan het slot nog eens extra beklemtoonde!

3) De vraag hoe 'kataluoo' aan de intransitive betekenis 'z'n intrek nemen als gast' kan gekomen zijn — hoewel voor deze discussie m.i. van weinig gewicht — wordt opnieuw breed besproken. Terwijl Sm. in zijn 1ste art. schreef: „Nu leent een privé-vertrek zich er zeker zo goed voor om zich neer te leggen en te ontspannen...” (299 middenkol., ben.; vet van mij, D.H.), en dus veronderstelde, dat bij 'kataluoo' het object 'zich' verzwegen was, citeert hij nu met instemming Büchsel: „Der Gegensatz. zu analuoo aufbrechen ist kataluoo abbrechen, von der Reise gebraucht...”. Nú is dus opeens 'de reis' het verzwegen object! 1ste vraag: Sm. neemt nú dus 'kata-' wel weer 'ernstig' (tegenst. tot 'ana-'), wat hij pas ontraden had? 2de vraag: kan ds. Sm. plaatsen aanwijzen, waar 'kataluein heauton' in de betekenis 'uitrusten' of 'kataluein tèn hodon' voorkomt? Büchsels opmerking is (behalve dat hij daardoor met zichzelf in strijd komt) nonsens. Als 'kataluoo' eigenlijk zou betekenen ('de reis) afbreken', dan zou de tegenstelling moeten zijn '(de reis) weer aanknopen' of iets dergelijks. Maar 'analoo' betekent evengoed als 'kataluoo': 'losmaken' (allen dan in opwaartse i.p.v. in nederwaartse richting, als men de praepositie 'ernstig' moet nemen). Bovendien: wij hebben een duidelijke aanwijzing, welk object bij 'analoo' in de betekenis 'afreizen' verzwegen is — evenals we dat voor 'kataluoo' in Hom. Od. 4, 28 hebben — in plaatsen als Hom. Od. 9, 178: het zijn de touwen waarmee een schip aan de wal is gemeerd. En de tegenstelling is 'kata-deoo' ('vastbinden', vgl. wat ik boven zei!), II. 1,436.

4) Ds. Sm., die bij 'kataluoo' zich zo fel kante tegen een moderne parallel ('uitspannen'), trekt zonder blikken of blozen een vergelijking tussen de opbouw van het Joodse volk in Jezus' dagen en het Nederlandse van 1969 („Wat een gezoek en gereis zou ervan komen, als wij voor de 2e Kamerverkiezingen moesten gaan stemmen in de plaats waar onze voorouders gewoond hebben, b.v. vóór de franse tijd!”). Alsof niet stamverband en genealogie voor hen altijd duizendmaal belangrijker factoren waren gebleven dan voor ons! Smouter zelf memoreert de vestiging van priesterfamilies in hun oude woonplaatsen na de ballingschap, en wil op grond daarvan aannemen, dat toen ook verschillende Daviden zich weer in Bethlehem hebben gevestigd en daar tot Jezus' tijd zijn blijven wonen. Kan het dan generaal niet zó zijn geweest, dat migratie zo geringe omvang had aangenomen, dat inschrijving in de stampplaats op weinig praktische bezwaren stiet? In elk geval hebben voorzichtige exegeten (gezien ook de toch meest voor de hand liggende opvatting van de motivering aan het slot van Luc. 2 : 4) de mogelijkheid geopperd, dat Augustus met het toen stellig nog levende structuurbesef van het Joodse volk rekening heeft laten houden (misschien een oproer vrezend, als hij hun typische genealogische opbouw zou negeren), en dat dus de beschrijving hier anders is georganiseerd dan in andere landen. Wij weten hier niets met zekerheid. Maar de conclusie: 'in Egypte ging de beschrijving zó, dus moet die ook in Israël zo zijn toegegaan', lijkt me voorbarig.

5) Sm. wijst op Mt. 2 : 11 ('huis') en laat ten gerieve van deze steun voor zijn interpretatie van 'kataluma' de komst van de wijzen vallen

binnen de ca. zes weken, die Jozef en Maria volgens Lucas in Bethlehem hebben vertoefd. De tijdsbepaling die het (totaal andere) verhaal van Mattheüs zelf biedt (2:16), verwaarloost hij. Let wel: ik zeg niet, dat Lc. en Mt. met elkaar in strijd zijn. Maar of ze zó te rijmen zijn, lijkt me hoogst onzeker; en zelfs onmogelijk. Het zou b.v. toch ook kunnen zijn — ik zeg niet, dát het zo geweest is — dat Jozef na zijn terugkeer in zijn woonplaats Nazareth („hun eigen stad”, Lc. 2:39) daar nog enige tijd (een jaar b.v.) is blijven wonen, en toen zich in Bethlehem heeft gevestigd, dat in zijn huis aldaar het bezoek van de wijzen plaats had, en dat hij na terugkeer uit Egypte aanvankelijk weer naar Bethlehem wilde gaan, doch op goddelijk advies toch naar Nazareth heeft gekozen (Matth. 2:22, 23).

6) Ds. Sm. heeft mijn woorden onder 7 niet goed gelezen. Ik zag niet over het hoofd wat hij meent, schreef immers, dat de herders alleen maar horen van „een voerbak in de stad van David” (284 middenkol., bov.). Aannemend dat zij niet meer hoorden, leek me dit schijnbaar vage gegeven dan voldoende, als de herders, de situatie in B. kennend, wisten van de stallingen bij de stadsherberg. Ik denk aan een plaatselijke parallel. Als iemand-van-hier iets zoeken moest „in een paardenruif in Zuidhorn”, zou hij, dacht ik, niet alle adressen afreizen waar een paard op stal staat, maar eerst eens gaan kijken in de grote renpaardenstallingen.

7) Persifleren deed ik bepaald niet. Ik wilde alleen zeggen (zie het verband): **als wij mogen aannemen, dat de herders niet meer aanwijzingen kregen dan Lucas vermeldt**, dan zouden ze bij Smouters interpretatie van 'kataluma' zich voor een zeer tijdrovende speurtocht geplaatst zien.

D. Holwerda

BOEKBESPREKING

Onderweg aangesproken door J. Kamphuis. Beschouwingen over kerk, confessie en cultuur. Uitgave „De Vuurbaak”. Winkelprijs f 11,25, voor leden van de Vereniging van Vrienden van „De Vuurbaak” f 9,15.

Dit door „De Vuurbaak” uitgegeven boek bevat verschillende artikelenseries, door prof. Kamphuis gepubliceerd in „De Reformatie” in de jaren 1960-1968, hier en daar wat bijgeschaafd en soms aangevuld. Het geheel bevat dertien opstellen over verschillende onderwerpen, die handelen over de Kerk, over punten uit de kerkgeschiedenis, over confessie en theologische kwesties en het vraagstuk van de cultuur. De oecumenische beweging komt er in ter sprake en in verband daarmee de tolerantie, de gang van zaken in de synodale kerken t.a.v. de oecumenische beweging en m.b.t. de Dordtsche Leerregels. De betekenis van de gereformeerde confessie voor de eenheid der gelovigen. Verschillende boeken worden besproken als dat van Haitjema: Nieuwere Vaderlandse Kerkgeschiedenis, van Kraemer: Waarom nu juist het Christendom. Veenhofs artikel in „Zicht op Calvijn” wordt onder de loupe genomen. Bremmers tweede boek over Bavinck krijgt op enkele punten vrij brede aandacht. Velema's „De kerk tussen klem en knoop” wordt aan kritiek onderworpen, evenals „Eleanor Rigby of de dood van God” van Rothuizen, terwijl met Dr. Douma in discussie wordt getreden over het „cultuurmandaat”.

Een veelheid van onderwerpen dus, waardoor het niet mogelijk is over alles een oordeel te geven. Omdat naar behoren te doen, zou men zelf ook al de hier besproken artikelen en boeken moeten gelezen hebben en met een paar daarvan is dat bij mij niet het geval.

Het boek is sterk polemisch ingesteld. De drift tot polemiseren zit de schrijver blijkbaar in het bloed. Toch is het wel degelijk een bepaalde zaak, die hem drijft, en dat is de liefde voor de gereformeerde confessie en de vrees, dat daaraan zal worden getornd, o.a. door een grondmotief-theorie en door moderne tolerantie-ideeën. Hierdoor ziet hij de kerk bedreigd en gevoerd naar het moeras der moderne valse oecumene, terwijl het opstel over het cultuurmandaat — theologisch wel één van de beste — getuigt van de begeerte naar een opbeuren van het gereformeerde leven in de zin als K. Schilder daaraan zijn krachten gaf. Hiermee

hebben we de hoofdtendens in dit boek m.i. wel getroffen, al is dit niet het enige.

Het verleent er ook zijn actualiteit aan, voor zover het zich daarmee bezig houdt. Opstellen als „Waarom nu juist het Christendom” en „Dodelijk — voor God” zijn uiteraard ook wel actueel, maar het valt toch niet in te zien, waarom deze nu voor een herdruk in aanmerking kwamen. Het laatste geldt ook bv. voor: „Reeds in het Nieuwe Testament een Jezus-dynastie?” en „Iets over H. Bavinck en zijn tijd” met brede uiteenzetting over zaken die nu toch wel van vrijwel puur kerkhistorische betekenis zijn. Dat bevordert niet de eenheid van de bundel.

In zijn opkomen voor de confessie geeft prof. Kamphuis brede aandacht aan de Leerregels van Dordt en het manipuleren daarmee door Berkouwer en anderen. Zijn grote grief is dat Berkouwer alleen wil weten van een verwerping, die gerichtshandeling is over het ongelof aan het Evangelie. De persoonlijke uitverkiezing wordt daardoor op zij gezet. Ook in het opstel „Recht zicht op Calvijn?” komt de praedestinatie ter sprake en met name de betekenis van he besluit der verwerping.

We gaan op deze zaak wat nader in, omdat het mogelijk is van daaruit iets over het geheel te zeggen.

Kamphuis houdt hartstochtelijk staande dat Berkouwer met het bovengenoemde niet de volle waarheid naar voren brengt. Want zo wordt niet gehonoreerd, dat het besluit der verwerping naar D.L. I, 15 een „gans vrij” besluit is. Kamphuis formuleert als volgt: „Waar de gereformeerden in Dordrecht nadrukkelijk hebben gesteld, dat er verwerping als gerichtshandeling Gods is over de ongelovigen, omdat zij het Evangelie hebben verworpen, maar ook verwerping als besluit Gods over sommigen uit het gevallen menselijk geslacht, omdat God naar zijn, „gansch vrij” welbehagen besloten heeft hen in de gemene ellende te laten en met het geloof niet te begiftigen, daar houdt Berkouwer slechts de verwerping als gerichtshandeling over”. pag.39.

Eén, wellicht het hoofdbezwaar van Kamphuis daartegen is dat zo God achter de mens aan komt, als zou deze de soeverein zijn, naar wie de eeuwige God zich in Zijn beschikkingen zou hebben te voegen in de bepaling van de eeuwige en uiteindelijke bestemming van de mens, 166, vgl. 48.

Naar mijn mening moet hier voorzichtiger gesproken worden. De verhouding tussen Gods soevereiniteit en onze verantwoordelijkheid is door ons niet doorzichtig te maken. Gods hand gaat over alles, ook over zaligheid en rampzaligheid van de mensen. En de zaligheid van de gelovigen vindt haar oorzaak enkel en alleen in Gods genadig welbehagen: persoonlijke uitverkiezing. Maar de rampzaligheid der ongelovigen vindt niet op gelijke wijze haar oorzaak in God. Het causa-probleem! En het lijkt me verkeerd te stellen dat men God achter de mens laat aanlopen, wanneer men niet meer weet te zeggen dan dat Hij de schuldige mens eeuwig straft, omdat Zijn besluit van de verwerping „gans vrij” is. De schuld van de mens wordt dan licht een bijkomende factor. Het is de vraag of men zo niet op de lijn van het determinisme komt.

Dit „gans vrij” in D.L. 1. 15 concurreert op geen enkele wijze met de eigen schuld. Want Gods welbehagen ziet in deze plaats in de D.L. niet op mensen zonder meer, maar op zulken, die in de gemene ellende verkeren, „in de welke zij zichzelf door hun eigen schuld hebben gestort”.

Dit „gans vrij” ziet hierop, dat God sommigen in die gemene ellende kon laten en heeft gelaten naar zijn besluit. Hij was niet verplicht er allen uit te halen. Het was rechtvaardig — zie de tekst — sommigen er in te laten. Ze waren er door hun eigen schuld in gevallen, hebben zichzelf daarin gestort. Daarom rustte op hen zijn oordeel en Hij besloot hen daaronder te laten. Gans vrij. En hen uiteindelijk geheel te veroordelen om hun ongelof en andere zonden. Daarin loopt Hij niet achter hen aan; bepalen zij niet hun eeuwig lot en Gods beschikking, maar dat doet Hij, gans vrij. Hij had ook aan hen kunnen geven zijn barmhartigheid, maar Hij besloot aan hen zijn straffende gerechtigheid te bewijzen. Dit alles op de basis van: hun eigen schuld. Dat verhindert het determinisme zich breed te maken. Het doet de ernst van zonde en schuld zien en Gods vrij en rechtvaardig, onberispelijk besluit om die te straffen. En dat is alles opgenomen in het geheel van de Schrift, waarin de schuld aan het geweten wordt gelegd met de dringende roep om ze te belijden. Ge zijt nog niet ver-

doemd, ofschoon verdoemelijk, paraphraseert T. Bos in een verklaring van de Dordtsche Leerregelen dit artikel.

Het is voor U nog niet te laat

Berkouwer grijpt zeker mis als hij het ongelof aan het Evangelie als de enige oorzaak der verwerping stelt, denk maar aan de vele heidenen, die het Evangelie nooit hoorden. Maar deze afwijzing van Berkouwer moet m.i. niet zó gefungeerd worden. De gevaren van het determinisme moeten wel degelijk in de gaten worden gehouden.

Dit brengt ons als vanzelf tot de kritiek van Kamphuis op het opstel van Veenhof over „Calvijn en de prediking” in de bundel „Zicht op Calvijn.”

Prof. Veenhof heeft in genoemd opstel o.m. betoogd dat volgens Calvijn het Evangelie heilbrengend van aard is. Er kan een dodende werking van uitgaan, maar deze moet dan toegeschreven worden aan de boosheid en ongelovigheid der mensen. Deze veroordelende werking is t.a.v. het Evangelie altijd iets accidenteels, iets occasioneels, iets bijkomstigs, dat lijnrecht tegen de natuur ervan indruist. Zó Calvijn volgens prof. Veenhof.

Prof. Kamphuis stemt hier toe, maar wijst er vervolgens op dat Calvijn toch bij deze typeringen een verzwakkende en verzachtende spreekwijze hanteert, waardoor de lezers voor overdrijving en eenzijdigheid gewaarschuwd worden, nl. spreekwijzen als, om zo te zeggen en als het ware. De dodende werking van het Evangelie is **als het ware** iets accidenteels; gaat **om zo te zeggen** tegen de natuur ervan in.

Terecht heeft m.i. dr. Douma er in zijn dissertatie op pagina 276 op gewezen en daaraan gaat Kamphuis op pag. 165 voorbij, dat bij Calvijn deze bijvoeging — om zo te spreken enz. — meermalen ontbreken en dit is voor Douma één der gronden om te zeggen dat Calvijn zijn stelling, dat de oordeelskant van de prediking iets bijkomstigs is, niet verzwakt.

We kunnen momenteel in het midden laten of prof. Kamphuis op dit punt gelijk heeft of niet. Ons interesseert op het ogenblik meer het volgende. Volgens hem staat deze „tempering” van zijn eigen stelling door Calvijn in een veel wijdere context, die echter in het opstel van Veenhof geen aandacht krijgt. Het is bij Calvijn de context van de praedestinatie. Wanneer Calvijn spreekt over de verdoemende kracht van het Evangelie, dan brengt hij „regelmatig” ter sprake de (in Gods eeuwige raad) **verworpenen**. De verworpenen zijn door Gods rechtvaardig, maar niet na te vorsen oordeel opgewekt om Zijn heerlijkheid door hun verdoemenis aan het licht te brengen en soms maakt God hen door de verkondiging van Zijn Woord blinder en gevoellozer, opdat zij tot hun einde komen. Zo spreekt Calvijn en volgens Kamphuis verbindt hij het een aan het ander en laat hij het ook op elkaar inwerken, zelfs zo, dat hij regelmatig de ongelovigen aan het Evangelie als **verworpenen** kan typeren.

Vandaar nu ook de boven door Kamphuis genoemde „verzwakkende en verzachtende spreekwijze” bij Calvijn als het over het Evangelie gaat. Want Calvijn spreekt over het dubbele effect van het Evangelie niet alleen onder het aspect van het menselijk geloof of ongelof, maar **evenzeer** in het licht van Gods eeuwige praedestinatie, Zijn besluit van verkiezing en verwerping.

Hier begaat Kamphuis een vergissing. Want het gaat in het geding tussen Veenhof en hem niet over het dubbele effect van het evangelie. Dat is buiten kijf en daarbij gebruikt Calvijn op geen enkele wijze een verzachtende spreekwijze. Dat moest er nog bijkomen! Kamphuis springt hier van aard over op effect. En daardoor bewijst hij niets met zijn citeren.

Hij wijst er verder op dat de verdoemenis bij Calvijn twee oorzaken heeft: de éne, die verborgen ligt in de eeuwige Raad Gods en de andere, die geheel openbaar is, in de zonden van de mens.

We zitten nu in het hart van de kwestie: volgens deze Calvijninterpretatie kan het Evangelie niet zonder voorbehoud heilbrengend van aard genoemd worden vanwege het besluit der verwerping. Daarin toch ligt volgens Kamphuis de oorzaak dat Calvijn niet zonder verzwakkende spreekwijze zegt, dat de verdoemende werking ervan iets bijkomstigs is.

Hoe staat het nu met die context bij Calvijn? Inderdaad noemt hij de ongelovigen meermalen verworpenen. Kamphuis zet daarbij: in Gods eeuwige raad . . . verworpenen en hij zet

die toevoeging tussen haakjes. Dat is maar goed ook, want ze is van hem zelf en als Calvijn over „verworpenen” spreekt, dan wil dat nog niet zeggen, dat hij daarbij steeds aan een eeuwig besluit der verwerping denkt en van daaruit kwalificeert.

Een plaats, waar Calvijn de door Kamphuis genoemde verzwakkende en verzachtende spreekwijze hanteert vinden we in de commentaar op Mattheüs 16: de last om te vinden is om zo te spreken strijdig met deszelfs aard, nl. met de aard van het Evangelie. We vinden hier bij Calvijn ook het woord „verworpenen”, in afwisseling met: ongelovigen en weerspanningen. Maar niet in verband met het besluit van verkiezing en verwerping. Wanneer toch de verworpenen door hun schuld het leven niet in de dood verkeerden, zou het Evangelie allen een kracht Gods tot zaligheid zijn, schrijft Calvijn. Meer niet.

Hetzelfde is het geval in de commentaar op Joh. 3:37, waaruit Kamphuis citeert. Calvijn spreekt daar ook over verworpenen. Het verband? Dat op alle ongelovigen de dood alzo ligt, en hen verdrukt en overstelpt, dat zij hem nimmer kunnen ontgaan.

Dat Calvijn over het besluit van de praedestinatie heeft geschreven en dat naar zijn gevoel achter de verwerping van het Evangelie door de ongelovigen Gods eeuwige Raad ligt, daarvoor kan Kamphuis zich terecht op de Institutie beroepen, maar wat bewijst dat voor zijn stelling, dat daarmee in verband zou staan wat hij Calvijns verzwakkende spreekwijze noemt bij wat deze over de aard van het Evangelie schrijft?

Dit verband wordt door hem geponereerd, niet aangewezen.

Het belang van de zaak is, dat — zie de bespreking van de critiek op Berkouwer, — er voor moet worden gewaakt dat aan het besluit der verwerping een zekere fataliteit zou gehecht worden, waardoor zelfs een schaduw over het Evangelie zou vallen, ook al wil men dit niet. We hebben in 1944 genoeg ellende beleefd van een in de theologie overheersende idee van de verkiezing.

—o—

Ik geloof dus prof. Kamphuis in het trekken van conclusies nogal eens te ruw en te ongenueanceerd te werk gaat en dat bij hem bepaalde gedachten zo sterk heersen, dat hij daaraan de behandelde stof dienstbaar maakt. „Neutraal” schrijven is natuurlijk een vervelende bezigheid, maar toch mag het te bereiken doel niet over de stof heersen. Dit kan leiden tot oppervlakkigheid en onbillijk oordelen.

Zo schrijft Kamphuis, dat Calvijn in „Zicht op Calvijn” onwillekeurig verschijnt als de man, die de predestinatie begraven heeft en dat hij in 1965 zo gekortwiek wordt, dat hij niet meer wordt dan een onschadelijke meeloper van het modern theologisch bedrijf en zulks naar aanleiding van de volgende zin over het opstel van Veenhof: „uit het feit dat God dit evangelie aan alle mensen wil laten prediken vloeit voor Calvijn onmiddellijk voort dat God wil dat alle mensen behouden worden.”

Veenhof zal bij het neerschrijven van deze woorden gedacht hebben aan uitspraken van Calvijn als deze: Ten laatste bewijst hij (Paulus), dat aller mensen zaligheid God ter harte gaat, omdat Hij alle mensen tot kennis zijner waarheid roept. Commentaar op 1 Tim. 2:14.

Maar inderdaad spreekt Veenhof hier onge-nuanceerd in zijn weergave van het gevoel van Calvijn. Er is meer over te zeggen. Maar voordat men over dit zinnetje zo de staf breekt als prof. Kamphuis doet, moet men toch wel het volgende bedenken:

a. Dat Veenhof geen artikel schreef over de theologie van Calvijn, maar over Calvijn en de prediking. Wanneer de leer der praedestinatie de structuur van Calvijns prediking beheerste, dan had over deze kwestie in dit opstel uiteraard breed gesproken moeten worden. Maar dit is nu eenmaal niet het geval. De leer der praedestinatie beheerst ook niet Calvijns opvatting van het Evangelie. Daarom is de klacht hier ongegrond dat Calvijn onwillekeurig verschijnt als de man, die de praedestinatie begraven heeft.

Ik voel eerder dat Kamphuis hier verschijnt als de man, die de praedestinatie een allesbeheersende plaats wil geven, in afwijking van Calvijn, die haar behandelt na de heilsorde.

b. Kamphuis spreekt in het algemeen van zijn bezwaar tegen de weergave van Calvijn in Zicht op Calvijn, dat hij hier onwillekeurig ver-

schijnt als de man, die de praedestinatie begraven heeft. Maar in Zicht op Calvijn, waarover Kamphuis klaagt, is door meerderen geschreven. Prof. dr. J. van Genderen heeft daarin een opstel geplaatst, waarin hij handelt over Colvijns dogmatisch werk. Daarin spreekt hij verschillende keren over de wijze, waarop Calvijn over de praedestinatie handelt. Hij wordt in dit boek dus allerminst voorgesteld als de man, die de praedestinatie heeft begraven.

c. Bij informatie bij de Uitgever bleek me, dat de verschillende auteurs met elkaar overlegd hebben o.m. ter afbakening van de stof. Welnu, in zijn opstel spreekt prof. van Genderen over de consequenties van het in Christus uitverkoren zijn voor de prediking bij Calvijn. Van Genderen geeft dan een prachtig citaat, waarvan ik het eerste stukje overneem: „Ik zend de mensen in geen geval naar Gods verborgen verkiezing om vandaar hun heil begerig te verwachten, maar ik beveel hen rechtstreeks naar Christus te gaan, in Wie ons het heil is voorgesteld, dat anders in God verborgen zou blijven...”

d. Meermalen spreekt Veenhof in zijn weergave van Calvijns gevoelens over het werk Gods in de uitverkorenen.

We moeten deze bespreking eindigen. Het genoemde geeft een beeld van de manier van schrijven en polemiseren in vele gevallen. Forse conclusies, verbonden aan soms een enkele zin; brede verhalen op grond van soms een enkele opmerking. En het wordt door de wijze van schrijven alles als zéér belangrijk voorgesteld, waardoor een zekere vermoeidheid bij het lezen ontstaat en het werkelijk belangrijke niet meer duidelijk naar voren springt.

G. Janssen

J. A. Verhoek **Is God eerlijk?** Uitg. G. F. Callenbach N.V. Nijkerk f 6,50.

Op de flap van dit in de Ronde-Reeks uitgegeven boekje lees ik: „J. A. Verhoek, in 1911 geboren, werd op zeer jeugdige leeftijd getroffen door kinderverlamming en ziekten van reumatische aard. Het grootste deel van zijn jeugd bracht hij in ziekenhuizen door. Toen hij in zijn puberteitsjaren door de ontzuochterende gevolgen van zijn invaliditeit zijn jeugd geloof verloor, bleef de vraag naar de zin en de aard van het bestaan hem toch bezighouden, wat ertoe leidde dat hij tot een geheel vernieuwd Godsbesef kwam. Scherper nog dan daarvoor ervoer hij nu de eerlijke gefundeerdheid van de vraag van de geloofloze mens naar een rechtvaardig God tegenover het lijden en het onrecht in dit leven. Bij alle antwoorden van de kerken botste hij telkens weer op tegen allerlei wijzen van oneerlijk denken, die hij onderging als een onwaardige manier van christen-zijn. Dat en hoe God de mens een relevant antwoord op deze vraag geeft, zet de schrijver in „Is God eerlijk” in grote lijnen uiteen”.

Ik heb respect voor de energie van een man, die zulk een lijden had — en mogelijk heeft — te dragen. Ik kan mij voorstellen, dat iemand z'n „jeugd geloof” door lijden verliest, wat dat „geloof” dan ook mag geweest zijn. Maar ik kan niet begrijpen, dat iemand dit inruilt voor het „geloof” waarvan dit werkje blijkt geeft. Want dat hier een sterk „geloof” achter zit is mij wel duidelijk. Overigens begrijp ik vrijwel geen bladzijde van dit boek van 182 blz.

De bijbel heeft volgens de schrijver een „dubbele bodem”. Al wil hij dit in een „gunstige betekenis” verstaan. Als dit waar zou zijn — wat gelukkig niet zo is — dan zou ik het „Boek der boeken” niet meer lezen. Een „dubbele bodem” kan geen gunstige betekenis hebben, als het gaat om de „Schriften, die ons wijs kunnen maken tot zaligheid”. Volgens de auteur zouden we een codesleutel nodig hebben om de diepere zin van de Bijbel te verstaan. Hij meent zich daarvoor te kunnen beroepen op Luc. 11:52, waar sprake is van de sleutel der kennis, die de wetgeleerden hebben weggenomen.

Hij meent, dat bedoelde sleutel mondeling van leraar op leerling is overgeleverd. Dan krijgen we in de Bijbel een soort Kabbala of geheimleer, alleen voor ingewijden verstaanbaar. Ik moet eerlijk zeggen, dat het dan voor mij een „gesloten boek” wordt.

Laat ik een voorbeeld geven van de geheimleer, die zo in de bijbel is te vinden. In Gen. 3 staat, dat „de vrouw zag, dat de boom goed was... ja... begeerlijk om daardoor verstandig te worden” Daarvan wordt op bl. 53 volgende verklaring gegeven: „Als we er ons nu rekenschap van

willen geven wat in structurele en functionele zin het hier gebruikte woord „vrouw” inhoudt, dan blijkt dit het menselijke vermogen te zijn tot voortbrenging en vermenigvuldiging, dat ontleend wordt aan de natuurlijke ontwikkelingskracht. Het gaat hier dus helemaal niet om ons aller stammoeder in concreto, die het eerst gezondigd zou hebben, maar om het scheppend vermogen van de mens, dat hem in staat stelt om in afgeleide zin te creëren en aan die creatie een levende zin en een wezensgerichte bestemming te geven.

Voorts lezen we van een „boom der kennis van goed en kwaad”. Het kenmerk van een boom is, dat één stam zich als in het oneidige uitsplitst in spranten, takken, takjes en twijgen; — in al maar onbetekenender wordende verschijningsvormen van die éne boom, maar waarin de eenheid via de stam met de wortels tussloten voor de beschouwer dreigt verloren te gaan. Hier hebben we het beeld van de pure ontwikkelingskracht zelf. De naam van deze „boom” wijst op het zo ontstaan van onverzoeerbare tegenstellingen....”

Ik zou aan de schrijver willen zeggen: keer van dit „geloof” tot uw kindergeloof terug. Dát was in elk geval beter dan dit.

H. J. Jager

Jaarverslag 1968 van de Nederlandse Vereniging tot bevordering van de zondagsrust en de zondagsheiliging, gevestigd te Ede.

Evenals vorig jaar mochten we ook nu weer het jaarverslag van deze vereniging ontvangen. Het blijkt dat deze vereniging een grote activiteit ontplooit. Men schrijft naar elke instantie, die daarvoor in aanmerking komt, om te vragen te helpen de zondag ook als rustdag te handhaven. Aan particulieren en aan overheidsinstanties.

Men is zelfs zover gegaan dat men schreef aan H.K.H. Prinses Beatrix en Z.K.H. Prins Claus der Nederlanden in verband met hun aanwezigheid op de Olympische Spelen te Grenoble.

Toen ik dat las dacht ik: zou Paulus zo ook een brief naar Nero hebben geschreven? Zou het in zijn hoofd opgekomen zijn zich op een dergelijke manier te bemoeien met het persoonlijke leven van hen, die over hem gesteld waren?

Vorig jaar schreven we (in dit jaarverslag ook opgenomen) „Er is veel in dit jaarverslag dat aanspreekt. De zondagsrust en de zondagsheiliging is een goede zaak. Er is over dit onderwerp in ons blad een en andermaal (intussen ben ik tot de ontdekking gekomen: vele malen) geschreven. Of de Vereniging genoeg nagedacht heeft over de tekst Kol. 2, 16 en 17, is wel een vraag, die opkomt bij het lezen van dit verslag.” Diezelfde vraag is er nog.

Ik kan me goed vinden in wat ds. J. H. Velema geschreven heeft in „De Wekker”. We bewonderen de activiteit die ontplooid wordt.

Er worden door deze Vereniging heel wat brieven geschreven aan het adres van fabrieken en gemeentelijke instanties, die werken of laten werken op zondag. Waar de zondag maar even in het geding is, is deze vereniging present. Met deze vereniging betreuren wij de koers van het C.N.V. rapport. Maar dat betekent niet dat we het met elke uitdrukking, die in de diverse missives gebruikt worden, eens zijn. Het zwakke punt blijft de volkomen gelijkstelling van sabbat en zondag. Deze kwestie wordt door deze Vereniging niet goed theologisch doorgedacht; daarom schiet men m.i. wel eens het doel voorbij.”

Correspondentieadres van deze Vereniging: Const. Huygensstraat 6, Barneveld. Leden-administratie: Acacialaan 5, Hamersveld.

Amelink

INGEZONDEN

LICHTSTRALEN
thans veel aantrekkelijker!

Het bekende blad „Lichtstralen” (een uitgave van het Landelijk Verband van Evangelisatie-commissies onzer Kerken) is niet langer een vrij saai „drukwerkje” — zoals sommigen het wel eens (min of meer terecht) betiteld hebben.

De speciale „Kerstnummers” van het blad kregen de laatste jaren reeds bijzondere aandacht van de redactie.

Voor deze (wat omvangrijkere) uitgaven van „Lichtstralen” werd een lay-out man aangetrok-

ken, die dan voor een wat fraaiere vormgeving zorg droeg.

Sedert kort wordt echter voor ELK NUMMER van „Lichtstralen” een lay-out gemaakt, terwijl op wat ruimere schaal van passende illustraties gebruik gemaakt wordt.

Maar dat is niet de enige — zij het de meest opvallende — verbetering van „Lichtstralen”.

Het blad kreeg een iets groter formaat, er werden meer medewerkers aangetrokken en er wordt een strengere selectie van de kopij toegepast.

De inhoud van de laatste nummers staat op hoog peil, terwijl de vormgeving méér noodt tot lezen.

Ook actuele onderwerpen, zoals ruimtevaart, het bezoeken van psychiaters, de huwelijkswetgeving in communistische landen, worden in deze afleveringen behandeld.

Op deze wijze gedirigeerd moet „Lichtstralen” de mensen — voor wie het allereerst bestemd is — beslist meer aanspreken.

KERKNIEUWS

Bedankt: voor Rijnsburg: ds. H. W. Ophoff te Leek; voor Brouwershaven en Ommen: ds. T. J. Keegstra te Ermelo; voor Hoogvliet-Spijkenisse: ds. J. Schelens te Zuidwolde (Dr.); voor Haarlem (scriba C. H. Schaafsma): ds. A. G. Versteeg te Stadskanaal.

Ds. R. Timmerman. Zondag 2 maart jl. vond te Heemse de bevestiging plaats van ds. R. Timmerman. Zijn bevestiger, ds. H. D. van Herksen van Heemse preekte daarbij over Efeze 4:11-13. 's Middags deed ds. Timmerman intrede met een preek over Num. 20:7-12.

Ds. J. F. de Weger. Zondag 2 maart jl. werd ds. J. F. de Weger door zijn plaatselijke collega ds. W. Wierenga bevestigd als predikant te Berkel en Rodenrijs. Ds. Wierenga had voor deze gelegenheid als tekst gekozen: 2 Corinthe 2:14-17. In de middagdienst verbond ds. De Weger zich aan zijn nieuwe gemeente met een preek over 2 Corinthe 3:7-11.

G. Lievaart. G. Lievaart, voorheen predikant te Onnen, die zich in 1965 onttrok en syn. predikant te Loosdrecht werd, en daarna in 1967 weer terugkeerde en beroepbaar werd gesteld, heeft zich thans weer onttrokken aan opzicht en tucht van de kerkeraad te Oosterwolde, waar hij woonachtig is.

Hij werd beroepen te Delfzijl. Nadat hij voor dit beroep bedankt had, trok de classis Utrecht zijn beroepbaarstelling in. Hij wil zich nu voegen bij een gemeenschap, waar hij predikant kan worden.

Candidaat H. Kiezebrink. Op 26 januari jl. deed kandidaat H. Kiezebrink intrede in de gemeente van Almkerk-Werkendam. In de morgendienst werd hij bevestigd door ds. A. Koers van Gorcum, die het Woord Gods bediende uit Jozua 1:18c. In de middagdienst deed ds. Kiezebrink zijn intrede met een preek over Openb. 2:4, 5.

Zijn adres is: Hoekende 9a, Sleeuwijk (N.-Br.) Tel. 01833-680.

Scheuringen.

De afgelopen weken vonden er in onze kerken weer verschillende scheuringen plaats. Dit was o.m. het geval te Zwolle, Krommenie, Zeist en Bunschoten-Spakenburg.

Vanwege de onduidelijkheden en tegenstrijdigheden in de berichtgeving, is het onmogelijk hier nadere bijzonderheden te vermelden.

Classis Kampen door P.S. Overijssel niet aanvaard.

De P.S. van Overijssel van 26, 28 februari 1969 sprak uit van oordeel te zijn: a. dat de buitengewone P.S. van Overijssel 1968, daarbij zich aansluitend bij de uitspraken van de P.S. van 1967, duidelijk heeft aangewezen dat de classis Kampen in haar midden tolereerde de loslating van de binding aan de Gereformeerde belijdenis, zoals die o.m. in de art. 53, 54 K.O. en het Ondertekeningsformulier voor Dienaren des Woords is vastgelegd en ook dat de weg tot herstel van gereformeerde kerkelijke samenleving in de classis met volle handhaving van de belijdenis door beiden nadrukkelijk is geweest;

b. dat de „classis Emmeloord” (d.i. de classis Kampen) deze weg tot herstel niet is gegaan, maar integendeel voortgegaan is op de door de beide Part. Synoden van Overijssel veroordeelde weg, waardoor zij de confessionele eenheid en daarmee het verband met de Gereformeerde zusterkerken verbrak, ondanks het medegedeelde besluit tot beroep op de a.s. G.S. en tegelijk door middel van haar praeses (ds. Kranenburg) reeds metterdaad verband ging oefenen met een schismatische groep als de „Tehuisgemeente” is, die zich verstrooiend tegenover de gereformeerde zusterkerken stelt;

c. dat aan deze „classis Emmeloord” het karakter van Gereformeerde kerkelijke vergadering, die zich bindt aan en handhaaft de Gereformeerde belijdenis, zoals onder de overwegingen a. en b. werd omschreven, moet worden ontzegd.

De P.S. sprak uit dat zij de afgevaardigden van de „classis Emmeloord” niet kan aanvaarden in deze P.S. van Geref. kerken. De P.S. was voorts van oordeel dat de afgevaardigden van de „classis Dronten” (d.i. de „reconstrueerde classis Kampen”) van 22 febr. 1969 zoals ze zich presenteren metterdaad afgevaardigden zijn van de wettige classis Kampen, samengekomen op grondslag van Gods Woord, met volle handhaving van de belijdenis en onderhouding van de K.O. De P.S. sprak uit deze afgevaardigden in haar midden te aanvaarden.

Afgevaardigden P.S. Groningen naar G.S. Hoogeveen.

De Particuliere Synode van Groningen van 5 maart 1969 benoemde als afgevaardigden naar de op 14 april te openen Generale Synode te Hoogeveen als primi: ds. D. van Houdt te Uithuizermeeden, ds. P. Lok te Zuidhorn en de ouderlingen W. Meijer te Helpman en J. L. Niemeijer te Grotegeest en als secundi: ds. N. Bruin te Helpman, ds. H. W. Ophoff te Leek en de ouderlingen J. Broos te Ten Boer en R. J. Groenveld te Oldehove. Tertiï: de ouderlingen D. Boekeloo te Delfzijl en W. Buist te Zuidhorn.

Afgevaardigden P.S. Overijssel naar G.S. Hoogeveen.

De Particuliere Synode van Overijssel van 28 februari jl. benoemde als afgevaardigden naar de a.s. Generale Synode te Hoogeveen als primi: ds. A. Geelhoed, ds. H. J. de Vries, en de ouderlingen Borgdorff en W. C. van Dijk, en als secundi: ds. M. K. Drost, ds. H. D. van Herksen, en de ouderlingen K. Boersma en G. J. Harsevoort. Als tertiï: ouderlingen W. Berenst en W. Kroes.

Einduitspraak classis Kampen d.d. febr. 1969

De einduitspraak van de classis Kampen, zoals die in ons vorig nummer werd gepubliceerd, vormt uiteraard slechts een klein gedeelte van de gehele uitspraak, zoals die door genoemde classis is gedaan. Voor belangstellenden is een aantal exemplaren van de gehele uitspraak (plm. 50 pagina's) beschikbaar. Zij kunnen die verkrijgen door storting van f 1,60 op giro 814226 t.n.v. Copieerinstelling Van den Berg te Kampen, Broederweg 6, met vermelding: Uitspraak classis Kampen.

ADRESSEN

Aalten: scriba: J. Postema, Varsseveldsestraat 33, Aalten. **Wezep:** scriba: J. W. v. d. Berg, Kon. Wilhelminalaan 15, Wezep, tel. 05207 1592. **Utrecht-C.** (v.h. praeses ds. Hoekstra): G. de Haan, Rooseveltpaan 132, Utrecht, tel. 030 36876. **Vrouwenpolder:** adres Geref. Kerk gewijzigd in: Schoolstraat 9.

VERANTWOORDING GIFTEN KERKWERK WALDENZEN ITALIÉ

Hieronder volgt weer een mededeling over de giften, die voor bovengenoemd doel ontvangen werden:

J.L. te K. 2 x f 2,50; G.J.O. te E. f 5,—; N.N. te R. f 100,—; J.J.H. te A. f 2,50; J.C.D.H. te dB. f 10,—; C.v.A. te V. f 25,—. Totaal f 147,50; totaal incl. vorige verantwoordingen f 12.570,—.

Verdere giften worden gaarne ingewacht op postrekening nr. 50440 van P. Groen, Rotterdam.

P. Groen

Wij zijn dankbaar en verheugd u te kunnen mededelen dat D.V. op vrijdag 28 maart a.s. onze ouders

J. O. MULDER v.d.m.

H. MULDER-VAN DER MEULEN

hun 40-jarig huwelijk mogen gedenken.

K. J. Mulder	W. Boersma
T. C. Mulder-Flipse	A. Boersma-Mulder
B. F. Mulder	A. Kamstra
I. Mulder-Deddens	R. R. Kamstra-Mulder
O. Mulder	J. O. Mulder
W. Mulder-Braakman	E. P. Wegman
F. Mulder	H. Okkema
M. Mulder-Stulp	H. Okkema-Mulder
G. A. Mulder	C. P. Mulder
A. Mulder	Jos Mulder
A. Mulder-Roos	

Kampen, maart 1969
Burgwal 69

Gelegenheid tot feliciteren op zaterdag 29 maart a.s. van 15.00-16.30 uur in de Stadsgehoorzaal, Burgwal 84 te Kampen.

Openbare vergadering

voor leden van de Vrijgemaakte Gereformeerde Kerken in Enschede en omgeving,

op woensdag, 2 juni a.s. in het Vergaderlokaal van de Chr. Geref. Kerk aan de Spelbergsweg te Enschede.

Spreker: Ds. H. Stolk, van Dronten.
Onderwerp: „DE VRIJMAKING IN GEDING”.

Er is gelegenheid tot discussie.
Aanvang: 's avonds 8 uur.

DEN HAAG

Te huur aangeboden van 28-6 t.m. 19-7

1 EENGEZINSWONING MET 10 SLAAPPLAATSEN

van alle comfort voorzien.

15-20 minuten van het strand.

Brieven onder no. 14-3-69 bureau van dit blad.

Openbare vergadering

op woensdag 19 maart a.s., 'savonds om 8.00 uur, in een der zalen van de Opstandingskerk te Zwolle.

Spreker: de Weleerw. Heer **Ds. G. v. d. Brink te Eindhoven**, over het onderwerp: De verhouding tussen belijdenis en Heilige Schrift.

Gaarne zullen we ook deze avond weer broeders en zusters van buiten Zwolle in ons midden zien.

Er zal alle gelegenheid zijn voor discussie.

Het Comité Contactavonden